

Curt Sørensen

Videnskab eller ideologi? – et forsvar for den videnskabelige værdirelativisme, pluralismen og den videnskabelige autonomi

Helt fra fagets grundlæggelse fungerede den videnskabelige værdirelativisme som en fælles grundnorm for fagets dyrkere, idet der var en udbredt enighed om, at der var en nøje sammenhæng mellem den videnskabelige værdirelativisme, pluralismen og den faglige standard. De befordrede gensidigt hinanden, og tilsammen var de også medvirkende til at sikre den videnskabelige autonomi. En særlig rolle ved udviklingen af denne faglige etos spillede professor Erik Rasmussens fortolkning af den videnskabelige værdirelativisme. Erik Rasmussens argumentation for den videnskabelige værdirelativisme var langt mere omfattende og af mere vidtrækkende betydning end tesen om, at man ikke kan slutte fra "er" til "bør". Han fremsatte mindst fem argumenter for den videnskabelige værdirelativisme, herunder sondringen mellem kausalteori og værditeori og tesen om kausalteoriens særegne karakter. Derudover er der et helt sjette argument for den videnskabelige værdirelativisme, nemlig vigtigheden af at sondre mellem videnskab og politik og at bevare videnskabets autonomi. Den videnskabelige autonomi og den kritiske refleksion er skrøbelige og sårbare. De aktuelle interne angreb på den videnskabelige værdirelativisme, og pluralismen truer det, der allerede er så truet udefra, nemlig selve den frie videnskab.

Hos professor Erik Rasmussen, en af statskundskabens grundlæggere her i landet, blev vi første statskundskabsstuderende opdraget i den faglige standards, pluralismens og den videnskabelige værdirelativismes ånd. Det var en linje, som også blev fulgt af fagets øvrige grundlæggere og første professorer, Troels Fink, Max Sørensen, Poul Meyer og H.P. Clausen. Faglig høj standard, pluralisme og videnskabelig værdirelativisme blev knæsat som grundnormer i vores fag og studium, da det blev etableret for mere end 50 år siden, og har gennem årene været det bærende grundlag i forskningen og undervisningen.

Disse elementer i vores unge videnskab og studium var for os nøje sammenhængende: Pluralismen og den videnskabelige værdirelativisme befordrede den faglige standard, og fastholdelsen af denne standard og videnskabeligheden i faget krævede omvendt pluralisme og videnskabelig værdirelativisme. Men der var også i alt dette en kritisk-reflekterende dimension: Vi kunne under vores indførelse i fagets etos udvikle og bevare en kritisk refleksion både i forhold til omverdenen, i forhold til hinanden og i forhold til os selv.

Erik Rasmussens begrundelse for den videnskabelige værdirelativisme blev blandt andet udviklet i bogen *Komparativ Politik*, der var vores grundbog i mange år (Rasmussen, 1968). Erik Rasmussen fremførte her, hvilket ofte har været overset i både den samtidige og den senere diskussion, ikke bare ét, men hele fem argumenter for den videnskabelige værdirelativisme. Eller sagt på en anden måde: "Den videnskabelige værdirelativisme", som den blev knæsat her på stedet, var og

er langt bredere end blot tesen om, at man ikke kan slutte fra "er" til "bør". I sin brede forstand rummede og rummer den en hel række begrundelser, som tilsammen fører frem til to grundnormer: at man må sondre mellem videnskab og politik, og at man må afstå fra forsøg på i den fælles videnskabs navn at postulere absolutte og endegyldige "sandheder" om samfund og politik. Men lad os se nærmere på begrundelserne.

Argumentet ud fra "er" – "bør"

Erik Rasmussens første argument er det velkendte omkring sondringen mellem "er" og "bør". Som han formulerede det: "Den videnskabelige værdirelativisme er en konsekvens af den videnskabelige metode fordi metodens iagttagelse af logikkens regler menes at udelukke slutninger fra indikativiske til gerundiviske udsagn" (Rasmussen, 1968: 31). Definitionen præciseredes yderligere nogle sider senere: "Kløften består ikke i den opfattelse at udsagn kan deles i indikativiske og gerundiviske, men i at der ikke kan sluttes fra et rent indikativisk udsagn til et gerundivisk" (Rasmussen, 1968: 40). Den videnskabelige værdirelativisme indebærer ikke en påstand, om at alverdens sproglige formuleringer kan opdeles i to klart adskilte bunker: "er"-påstande og "bør"-udsagn, men at man ikke kan slutte fra "er" til "bør". Man kan ikke i en rent logisk deduktionskæde pludselig få noget i en konklusion, som ikke allerede er indeholdt i præmisserne.

Erik Rasmussen fremhævede også kompleksiteten i problemstillingen, og efter en kort gennemgang af grundopfattelser hos Gunnar Myrdal, David Easton og Arnold Brecht sluttede han denne sektion i bogen af med en oversigt over forskellige varianter af opfattelser vedrørende den videnskabelige værdirelativisme samt skitsering af en udvikling gennem flere faser af en stadig mere nuanceret opfattelse (Rasmussen, 1968: 41-44).

Forinden havde han også præciseret, at den videnskabelige værdirelativisme ikke forhindrer samfundsforskeren i at beskæftige sig med værdier, og skitseret en række muligheder herfor: Videnskaben kan tage stilling til, om noget er værdifuldt eller ej i relation til et formål eller et idesystem/kompleks, den enkelte forsker kan fastholde en personlig tro på absolutte værdier og lægge disse til grund for sin forskning, når blot dette gøres eksplicit; videnskaben kan videre undersøge, hvilke værdier der faktisk hyldes, hvorledes de er opstået, hvilke konsekvenser de har, deres indbyrdes forhold, med hvilke midler de kan fremmes eller modarbejdes (Rasmussen, 1968: 32-33). Man kan naturligvis også som forsker analysere den indre konsistens i en argumentationskæde eller i de forskellige idesystemer/komplekser. Altså alt i alt et ganske vidtfavnende forskningsprogram, skulle man synes. Det er på den baggrund vanskeligt at forstå den voldsomme kritik af den videnskabelige værdirelativisme, som er blevet fremført her i de senere år. Hvad er det egentlig, man vil *mere*?

Hvis den bagvedliggende målsætning her er et ønske om at bane vejen for en helt uhæmmet normering – i videnskaben navn – af hele vores tænkning om samfund og politik, både internt i de videnskabelige samfund og eksternt ude i det omgivende samfund, rejser der sig i sandhed nogle dystre perspektiver. En problemstilling og en trussel, jeg skal vende tilbage til.

Såvel den samtidige som den nyere diskussion har i høj grad været fokuseret på Erik Rasmussens her angivne første begrundelse for den videnskabelige værdirelativisme. Modargumentationen er, så vidt jeg kan se, både dengang og nu blevet ført igennem ved, at man springer frem og tilbage mellem det logiske plan og det sproglige plan, undertiden også ved, at man i sin argumentation indfører rene anekdoter, dagligdags eksempler o.l. Man har dog ikke kunnet røkke ved det grundlæggende logiske problem: I en ren logisk deduktion kan man ikke få noget i en konklusion, som ikke er indeholdt allerede i præmisserne. Derimod kan man naturligvis hævde, at man på en anden led har nogle problemer, i og med at såvel værditeori som kausalteori, og såvel videnskab som politik, rummer både kausalteoretiske og værditeoretiske elementer. Dette gør imidlertid ikke behovet for sondringer og afgrænsninger mindre, men, som jeg skal argumentere for om lidt, tværtimod større.

Argumentet om grundnormen i det videnskabelige samfund

Erik Rasmussens anden begrundelse for den videnskabelige værdirelativisme er simpelthen den, at der her er tale om en grundnorm i det videnskabelige samfund. I tilslutning til Carl J. Friedrich definerede Erik Rasmussen "videnskab som et system af viden som kendes og til stadighed udvides af sine dyrkere under iagttagelse af metoder de som gruppe anerkender som formålstjenlige med henblik på den art af viden" (Rasmussen, 1968: 14). I forlængelse heraf gennemgås så dels nogle fælles træk i videnskabelig metode, dels herunder i et særligt afsnit den videnskabelige værdirelativisme (Rasmussen, 1968: 14-31 og 31-45). Denne bestemmelse af den videnskabelige værdirelativisme sætter altså fokus på det videnskabelige samfund og de her gældende grundnormer. Den videnskabelige værdirelativisme har, som andre grundnormer i det videnskabelige samfund, simpelthen vist sig at være formålstjenlig for den videnskabelige proces. Den videnskabelige værdirelativisme medvirker til at sikre en bedre forskning, idet den opfordrer til, at forskerne i højere grad holder styr på, hvad der er videnskabeligt frugtbare påstande, modeller og begreber, og hvad der er rene politisk-ideologiske konstruktioner, som i virkeligheden forvrider den videnskabelige forskning og tvinger den ind i ufrugtbare baner. Dette er i sig selv vigtigt, men bestemmelsen suppleres og udfyldes gennem yderligere tre begrundelser for den videnskabelige værdirelativisme.

Argumentet om mindretalsbeskyttelse

Vi kommer herved til Erik Rasmussens tredje argument: mindretalsbeskyttelsesargumentet (Rasmussen, 1968: 37). Internt i de videnskabelige samfund fungerer værdirelativismen som et værn for mindretallene. De kan ikke i videnskabens navn forpligtes på et bestemt politisk ståsted. Erik Rasmussen refererer her til Arnold Brechts fremstilling, der peger på den situation, som demokratisk sindede forskere befandt sig i som eksponerede mindretal i stærkt konservative og nationalistiske miljøer på universiteterne i det wilhelmske Tyskland. Et lignende synspunkt blev også med stor styrke fremført af Gunnar Myrdal, der selv som ung venstreorienteret økonom havde følt sig klemte i et ekstremt konservativt miljø. Synspunktet er vigtigt. Hvis man mener, at pluralisme og meningsfrihed er vigtige

elementer i den videnskabelige proces, som den folder sig ud i de eksisterende videnskabelige samfund, må man tage dette argument med stor alvor. Det fører, som eksemplerne viser, også over i den videre problemstilling: videnskab-samfund. Men først skal vi se på Erik Rasmussens fjerde argument for den videnskabelige værdirelativisme.

Argumentet om teories og forklarings karakter

Også dette argument relaterer sig til den videnskabelige proces, som den folder sig ud internt i de videnskabelige samfund. Det, Erik Rasmussen sætter fokus på her, er spørgsmålene om forklaring og teoriudvikling: "Ved at forklare", siger han, "vil der her blive forstået at der etableres en relation mellem forskellige data eller kategorier af data" (Rasmussen, 1968: 25), og "når relationen etableres mellem generalisationer får forklaringen karakter af en teori" (Rasmussen, 1968: 27). Erik Rasmussens fremhæver her såvel betydningen af de videnskabelige teories empiriske forankring som den generaliserende fremgangsmåde. Denne betragtning suppleres så endelig med en sondring mellem "værditeori" og "kausalteori" (Rasmussen, 1968: 44-45). Værditeori og kausalteori har et forskelligt sigte. En værditeori sigter mod at udtale sig om, hvordan forholdene *bør* være, en kausalteori sigter mod *at beskrive og forklare, hvordan forholdene faktisk er*. Man kan ganske vist, siger han, finde værdielementer i kausalteoriene og omvendt kausalteoretiske elementer i værditeoriene. Dette rokker dog ikke ved det grundforhold, at vi her har at gøre med to helt forskellige teorityper med hvert sit sigte.

Erik Rasmussen er meget kortfattet her, og det er en skam, for han lægger faktisk op til en vigtig diskussion om to forskellige teoretiske aktiviteter i den politologiske forskning og teoriudvikling, to teoretiske aktiviteter med forskelligt sigte og med hver sine særegne problemstillinger.

Jeg skal i det følgende argumentere videre ad dette spor, idet jeg vil hævde, at man, hvis man helt udvisker skellet mellem disse to typer teoretiske virksomheder og reducerer al politologisk teori til normativ teori, gør sig selv blind for en række problemer, som rent faktisk rejser sig i det teoretiske arbejde i den konkrete politologiske forskning. Jeg skal altså forsøge en nærmere bestemmelse af "kausalteori".

Videreudvikling af Erik Rasmussens fjerde argument: forklaring- og teorigenerering

Normativ teori er karakteriseret ved en deduktiv teoriudvikling ud fra nogle grundantagelser. Når først disse er fastlagt, er den teoretiske fremadskriden forholdsvis uproblematisk. Forskellene mellem de forskellige normative teorier indbyrdes ligger først og fremmest i de forskellige grundantagelser, som man opererer med, samt i det forskellige fokus: frihed, lighed, rettigheder, eller retfærdighed.¹

Heroverfor er den kausalteoretiske tradition plaget af ganske betydelige uenigheder vedrørende forskningsdesign, forklaringstyper og teorigenerering, ligesom det genstridige forhold mellem teori og empiri er et vedvarende problem. Teoriudviklingen er mere besværlig i den kausalteoretiske tradition end i normativ teori.

Der er for det første hele spørgsmålet om kausalteoriens sigte: Sigter den mod forklaring, forudsigelse, problemløsninger eller forståelse, eller en kombination af

disse bestræbelser? Og hvilken karakter har forklaringer: Er de kausale, funktionelle eller hensigtsforklaringer eller kombinationer heraf? Og hvorledes fungerer et "forskningsprogram"? Hvorledes er samspillet mellem "kærne" og videre "bælte" i et forskningsprogram?

Der er videre spørgsmålet om forskningsprocessens generelle karakter, herunder forklaringernes indplacering i den samlede proces. Skal man her satse på en naturvidenskabelig model, eller skal man orientere sig mod en mere humanistisk-historisk model?

Der er hele spørgsmålet om omfang kontra selektivitet, antallet af variabler, som man vil forsøge at inddrage, og det hertil relaterede spørgsmål om de etablerede generalisationers karakter (er de universelle, probabilistiske, eller spatio-temporalt begrænsede?) samt spørgsmålet om, hvorledes man etablerer og fastholder bevægelserne op og ned ad "abstraktionsstigen".

Problemerne er store, og uenigheden betydelig. Det er for så vidt forståeligt nok, at mange har følt sig fristet af tanken om at kunne feje alle disse problemer og diskussioner til side til fordel for en mere strømlinjet deduktiv fremadskriden. Men kompleksiteten, problemerne, uenighederne er uundgåelige, hvis man vil fastholde en forskning, der beskæftiger sig med faktiske udviklingsforløb og forhold. Det er så at sige den pris, man betaler for at fastholde en genuin – og besværlig – forbindelse mellem teoriudvikling og virkelighedens verden. Det er tillige netop denne fortløbende og stædige beskæftigelse med sådanne problemer og spørgsmål og den vedvarende anstrengelse for at fastholde forbindelsen mellem konkret empirisk forskning og teoriudvikling, der sikrer den faglige, videnskabelige standard.

Den kausalteoretiske forsknings kompleksitet og problemfylde viser sig også ved, at den rummer flere komponenter og tilgange, som det netop er kunsten at få bragt i samspil på en optimal måde. Af særlig interesse her er flere forsøg på at gennemtænke karakteren af en sådan bestræbelse.

Theda Skocpol og Margaret Somers (1994) har her en interessant gennemgang og diskussion af forskellige muligheder, som Ole Nørgaard (2000) herhjemme derefter har forsøgt at sammentænke i en samlet model for kausalteoretisk forskning og teoriudvikling. De sondrer mellem "comparative history as the parallel demonstration of theory", "comparative history as macro-causal analyses" og "comparative history as the contrast of contexts".

I "parallel demonstration af teori"-tilgangen er udgangspunktet en veludviklet teori, som man så vil demonstrere anvendeligheden af på en række cases. Teorien er der så at sige før den konkrete undersøgelse. For det andet er der tale om overordnede teorier, om generalisationer på højt abstraktionsniveau. Angivne eksempler er S.N. Eisenstadt (1963), Jeffrey Paige (1978) og Neil Smelser (1959). Vi kunne mere generelt som andre eksempler tilføje for eksempel funktionsanalysen, Althusserskolen, eller *rational choice*-teoriene.

I "kausal analyse af makrostrukturer og processer"-tilgangen ligger hovedvægten på nogle problemstillinger, spørgsmål og hypoteser, og man opererer ikke i samme grad som i "parallel demonstration af teori"-tilgangen med en allerede færdigudviklet teori. Teorier og generalisationer vil også ofte være på et lavere abstraktionsniveau. De vil typisk være spatio-temporalt begrænsede. Angivne ek-

sempler på en sådan tilgang er Barrington Moore (1969), Robert Brenner (1987a, 1987b) og Theda Skocpol (1979).

Endelig vil det analytiske og forskningsmæssige fokus i "kontrastering af forskellige sammenhænge"-tilgangen være det unikke, det særegne ved den enkelte case. I sin *Nation Building and Citizenship* vil Reinhard Bendix for eksempel fremdrage og analysere det særegne ved udviklingen af autoritetsstrukturer i Vesteuropa gennem en kontrastering til udviklingen i andre dele af verden (Bendix, 1964). Bendix er derimod meget skeptisk, afvisende, når det gælder ambitioner om at udvikle mere overordnede teorier og universelle generalisationer. Også enkeltlands-studier vil ofte have netop denne karakter.²

Vi kan også sige, at teorierne i den første tilgang/tradition repræsenterer de universelle generalisationer og teorier, som vi gerne vil nå frem til, mens teorierne i den anden tilgang/tradition typisk er spatio-temporalt begrænsede, og endelig repræsenterer den af Skocpol, Somers og Ole Nørgaard angivne tredje tilgang så de konkrete casestudier.

Man kan så derefter videre forsøge at forene anstrengelserne og målsætningerne. Vi behøver ikke nødvendigvis at vælge mellem enten den første eller den anden eller den tredje tilgang. Vi kan tværtimod forsøge at kombinere tilgangene og oven i købet også forsøge at kombinere en kvantitativ og en kvalitativ metode i form af casestudier. Og det har igen vidtgående perspektiver: Generel teori behøver for det første ikke nødvendigvis at være abstrakt, *a priori* og deduktivt udtænkt teori, som det er tilfældet med normativ teori, men kan udmærket være noget, der har udviklet sig og stadig udvikler sig i et tæt samspil med spatio-temporalt begrænsede analyser og problemstillinger samt helt konkrete casestudier. Denne grundopfattelse åbner tillige mulighed for et design og en tilgang, hvor man kan bevæge sig frem og tilbage mellem forskellige niveauer, fra konkret empirisk forskning til overordnede teorier og generalisationer og tilbage igen i en fremadskridende proces. Langt bedre end i normativ teori, hvor empiriske data ofte kommer til at fungere som rene illustrationer til den udtænkte teori, sikres her teoriernes empiriske forankring.

Den muliggør endvidere en anvendelse af såvel *most similar*- som *most different*-strategierne. Og endelig kan man forsøge her at sammenkoble tværgående sammenligningers anvendelse af kvantitativ metode med udvalgte casestudier. Under alt dette kan man oven i købet få en bedre tilgang til og et bedre greb om samfundsvidenskabernes gamle abstraktionsproblem.

Der er nemlig også, som angivet, hele problemet med abstraktionsniveauerne. Nogle af de mest spændende samfundsforskere og teoretikere har netop haft en ambition om, og også et langt stykke vej formået, at bevæge sig på flere abstraktionsniveauer samt fra det ene til det andet og tilbage igen, kort sagt at bevæge sig elegant op og ned ad abstraktionsstigen i stedet for at søge ud i enten en abstrakt *Grand Theory* uden jordforbindelse eller en teori- og perspektivløs kravlen hen ad jorden, en *abstracted empiricism*, som C. Wright Mills formulerede det i sin berømte kritik af disse to tendenser (1959).

Emile Durkheim, for eksempel, spændte lige fra en helt overordnet teori om sociologiens objekt og al samfunds karakter over generelle teorier om arbejdsde-

ling, selvmord, religion, retssystem, uddannelse osv. til konkrete teorier om for eksempel arbejdsdelingens eller selvmordenes udvikling i bestemte europæiske samfund i en bestemt periode og videre til deducerede konsekvenser af disse teorier og helt ned i den konkrete forskning og derpå hele vejen tilbage igen (Durkheim, 1964, 1970, 1971). Marx er et andet godt eksempel.³

Ingen af de store klassiske samfundsforskere, Tocqueville, Marx, Weber, Durkheim, Robert Michels osv. praktiserede en *ren* deduktiv fremgangsmåde, og denne praksis for sammenkobling af teoriudvikling og konkret empirisk forskning blev fastholdt og videre udviklet gennem hele hovedtraditionen i det 20. århundredes politiske sociologi.

Vi kan altså konstatere tilstedeværelsen i den kausalteoretiske forskning og teoriudvikling af en række højst komplicerede grundproblemer. Der er her tale om problemer, som rejser sig netop i den kausalteoretiske forskning, og forsøgene på at tackle disse aftegner nærmere det kausalteoretiske landskab. Jeg har videre forsøgt, inspireret af Skocpol og Somers samt Ole Nørgaard, at skitsere en model for samspil mellem forskellige typer af kausalteoretisk forskning og teoriudvikling, et samspil som dels, på en helt anderledes solid måde end i den normative teoretiske tradition, sikrer en empirisk forankring, dels sikrer en frugtbar teoriudvikling.

I den kausalteoretiske forskning og teoriudvikling har indbyrdes uenighed og meningsforskelle samt mangfoldigheden af tilgange og koncentrationsområder til lige en direkte positiv funktion. Pluralismen virker her befordrende for den samlede proces og anses for et gode. I den normative teoretiske tradition er der, trods vitterlig indbyrdes uenigheder, en tendens til, at hver forsker opfatter *sin* teori som den endegyldige sandhed og meningsforskelle og uenigheder som værende udtryk for, at andre teoretikere er ham/hende intellektuelt og/eller moralsk underlegne. Der er således i traditionen en tilbøjelighed til indsnævring af pluralisme.⁴

Kausalteori og normativ teori har altså forskellige sæt af problemer og uenigheder, forholdet til pluralisme er vidt forskelligt, og forholdet til empiri er anderledes i den normative teoretiske tradition end i den kausalteoretiske tradition. Der er tale om forskellige typer af forskning og teoretiske aktiviteter. Deri ligger også, at man ikke uden videre kan skride fra det ene område, det ene sæt grundproblemer til det andet. Der er al mulig grund til at fastholde den af Erik Rasmussen oprindelig anlagte sondring mellem kausalteori og noget, han kaldte værditeori (som vi i dag kan kalde "normativ teori"). Men lad os nu vende tilbage til spørgsmålet om forholdet mellem videnskab og politik.

Argumentet om videnskabens anti-totalitære karakter

Vi er nu kommet til Erik Rasmussens femte begrundelse for den videnskabelige værdirelativisme: Han kommer et sted i *Komparativ Politik* også ind på spørgsmålet om forholdet mellem den videnskabelige værdirelativisme og det demokratiske politiske system og konstaterer, at værdirelativismen er "et sidestykke til det demokratiske aksiom at afgørelser ikke træffes efter kriterier for hvad der er 'rigtigt' men efter hvad et flertal finder formålstjenligt" (Rasmussen, 1968: 35). I en senere artikel skærper han denne betragtning, idet han rejser følgende spørgsmål:

"Vilde en videnskab som ikke var værdirelativistisk, en videnskab som hævdede at kende den objektive sandhed, i det lange løb kunne forenes med et politisk system som bygger på frie valg og flertalsstyre, d.v.s. som i selve princippet lader sin politik bestemmes ikke af hvad der er objektivt rigtigt, hvad dette så ellers måtte være, men af hvad et flertal og skiftende flertal finder rigtigst eller blot fordelagtigt? ... Der er en ejendommelig parallel mellem flertalsstyret og den videnskabelige værdirelativisme i den henseende at de begge giver afkald på forsøg på at bringe et objektivt sandhedskriterium til anvendelse ..." (Rasmussen, 1973: 11).

Erik Rasmussen rammer her hovedet på sømmet: Ambitionen om at bane vej for en helt uhemmet "videnskabelig" normering af hele vores tænkning om samfund og politik er dybt udemokratisk og totalitær. Den er totalitær i relation til de videnskabelige samfund, idet den truer pluralismen og den fortløbende meningsbrydning i disse, og den er totalitær udadtil i forhold til det omgivende samfund. Den normative teori er ubestrideligt en fremtrædende tradition i statskundskaben, men den må tøjles og disciplineres af den videnskabelige værdirelativisme, ellers løber den helt løbsk, og med dystre konsekvenser.

Erik Rasmussens refleksioner over forholdet mellem videnskabelig værdirelativisme og demokrati rejser det mere generelle spørgsmål om forholdet mellem videnskab og samfund i det hele taget. Vi kommer her til en sjette begrundelse for den videnskabelige værdirelativisme. Det er en argumentationslinje og en begrundelse, som Erik Rasmussen *ikke* gennemfører, men som ligger i oplagt forlængelse af hans angivne femte begrundelse. Jeg skal her nærmere udvikle denne begrundelse.

Videreudvikling af Erik Rasmussens femte argument: videnskab og politik

Værdirelativismen fastholder en afgørende sondring mellem videnskab og politik: Hvis man ikke internt i de videnskabelige samfund i hvert fald forsøger at håndhæve et sådant skel, men tværtimod roder politik og videnskab sammen, og igen og igen i videnskabens navn politiserer udadtil, så eksponerer man sig også modsvarende for stadige politiske interventioner udefra ind i videnskaben. Det er selve vores eksistens som videnskab, der her er på spil.

Omvendt kan værdirelativismen også ses som samfundets værn mod en akademisk elitisme. Det er i stigende grad blevet et problem i de moderne samfund. Over en bred front gennem økonomiske råd, tænketanke, rådgivningskomiteer, vismandsrapporter, udredninger, ekspertudtalelser, konsulenter, kommunikations- og reklameeksperter, spindoktorer og rådgivere kommer faglig ekspertise af den ene eller den anden art til at påvirke politikere og befolkninger. Det moderne samfund kan ikke fungere uden eksperter, selv om man sagtens kan gradbøje gavnligheden af de mange forskellige "eksperter", men så meget vigtigere er det, at man forsøger at holde styr på, hvad der er ekspertviden, og hvad der er personlig vurdering. Der er i stigende grad et stort behov for at kunne skelne mellem, hvad der er videnskab, og hvad der er politik, og et vigtigt instrument for en sådan sondring og adskillelse er netop den videnskabelige værdirelativisme.

Spørgsmålet om forholdet mellem videnskab og politik trænger sig i de moderne samfund på som et mere og mere presserende problem, men samtidig er der dog også tale om et gammelt problem. Det kan være nyttigt her at se på den historiske udvikling i forholdet mellem videnskab og samfund/politik.

Universiteterne havde allerede i deres oprindelse en dobbelt funktion: den uddannende og den videnskabelige. Universiteterne skulle for det første uddanne bureaukrater til kongens og kirkens administrationer samt læger, der kunne holde begge kategorier samt medlemmer af de herskende eliter og klasser i live. Svarende hertil var jura, teologi og medicin de klassiske discipliner. Dette blev mere kompliceret i tidens løb, filosofi kom hurtigt til, andre humanistiske discipliner udviklede sig, naturvidenskaberne kom ind i billedet og til allersidst samfundsvidenskaberne. Men stadig varetog og varetager universiteterne den vigtige funktion at uddanne kvalificerede folk til ledende poster i stat, erhvervsliv, organisationer m.m., og svarende hertil opererer man sædvanligvis med en *erhvervs-målsætning*.

Men universiteterne havde fra starten også en anden målsætning og funktion, nemlig den at være centre for den *frie tanke*, hvilket også indebar, at man skulle og kunne fastholde en kritisk distance til det omgivende samfunds magthavere og dominerende ideologier, herunder de religiøse autoriteter og systemer. Man udviklede endvidere i tidens løb en række faglige normer og standarder, som tilsammen definerede og definerer arbejdsmåden i de videnskabelige samfund, den videnskabelige forskning og diskussion. Svarende til denne funktion har man traditionelt opereret med forestillingen om universiteternes *videnskabelige målsætning*.

I det 19. århundrede udmøntedes det humanistiske universitetsideal i den humboldtske model for universitetet som "ein Gemeinschaft der Lehrenden und Lernenden", en model som indoptog og videreudviklede grundtankerne i det projekt, der var blevet påbegyndt i Bologna, Salerno, Paris og andre steder så mange århundreder tidligere.⁵ De grundlæggende principper i Humboldt-idealet var frihed og uafhængighed. Universitetets professorer skulle være uafhængige forskere og ikke statslige agenter med ovenfra fastlagte og styrede undervisnings- og eksamensfunktioner. Målet for forskningen var sandhedssøgen og erkendelse. Lærere og studenter skulle videre udgøre et akademisk fællesskab, og målet for universitetets undervisning var ikke udvikling af paratviden, men *Bildung*, dvs. kultiveringen af den enkelte students personlighed.

Mere konkret indebar Humboldt-modellen for det første princippet om *akademisk selvstyre*, dvs. universiteterne skulle styres af professorerne selv og de af dem valgte dekaner. For det andet skulle der være fuld *forskningsfrihed*. Hverken med hensyn til opgaver, problemformuleringer, metode eller resultater skulle forskerne være underlagt direktiver ovenfra eller i det hele taget pres udefra. For det tredje skulle der råde *undervisningsfrihed*, dvs. universitetslærerne skulle frit kunne undervise i hvad, og på hvilken måde de ville, blot ledet af deres samvittighedsfølelse og faglige ansvarlighed. Dette modsvarede, for det fjerde, af princippet om *studiefrihed*: Studenterne skulle frit kunne vælge, hvilke undervisningsforløb de ville deltage i. De var også selv hovedansvarlige for deres uddannelse. Professorerne havde her mere en sokratisk, understøttende opgave end en belærende fakta-indpodningsfunktion.

Udviklingen af et videnskabsideal rummende forestillingen om autonomi, kritisk stillingtagen og høje faglige standarder skred i det hele taget stærkt frem i løbet af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede, også inden for det, der var

ved at udvikle sig til samfundsvidenskaberne. På i øvrigt vidt forskellig måde bidrog skikkelser som Tocqueville, Durkheim, Weber og Marx til denne udvikling. Selv den revolutionære og *outcastede* Marx var tydeligvis inspireret af et ideal om videnskabelig virksomhed og berømmede fuld af beundring Ricardos videnskabelighed. Ricardo var, erklærede Marx, "stoisk, objektiv, videnskabelig", modsat Malthus, der havde stjålet sin renteteori fra en anden uden at angive kilden, og som i øvrigt på utilbørlig vis "accomoderede" sine videnskabelige synspunkter og resultater til politisk-ideologiske formål (Marx, 1862-63: 111ff. og 166ff.). Også Marx' kendte kritik af den politisk-ideologiske bias i de klassiske politiske økonomer – "der har for dem været en historie, der er for dem ikke længere nogen historie" (Marx, 1847: 139) – flød af et sådant videnskabsideal.

Går vi videre frem til det 20. århundrede, finder vi i den logiske positivismes bestræbelser på at definere den videnskabelige forskning og teoridannelse i en afgrænsning til samtidige politiske, ideologiske strømninger og en Karl Poppers tilsvarende interesse i at fastlægge og præcisere et "demarkationsprincip" – en videre diskussion om og udvikling af faglige standarder og betingelser og normer for uafhængig videnskabelig virksomhed.

Den efterfølgende paradigme-diskussion føjede, samtidig med at den i øvrigt problematiserede den logiske positivismes syn på forholdet mellem teori og data, et yderligere vigtigt synspunkt til konceptet om "det videnskabelige samfund" og den videnskabelige virksomhed, nemlig det synspunkt, at det er frugtbart og et gode, hvis der i de videnskabelige samfund er flere med hinanden konkurrerende paradigmer. Det var en opfattelse, der blev ført frem, ikke så meget af Thomas Kuhn selv (der nærmest så den manglende "normalvidenskabelige" situation i samfundsvidenskaberne som udtryk for dennes tilbagestående i forhold til naturvidenskaberne), som af Imre Lakatos samt navnlig Paul Feyerabend (Kuhn, 1970; Lakatos, 1970; Feyerabend, 1978).

Universiteternes to funktioner og målsætninger kom undertiden i karambolage med hinanden. Ofte blev den videnskabelige målsætning og funktion klemmt af erhvervsmaalsætningen og -funktionen. Og vedvarende var universiteterne underkastet politiske, ideologiske og kulturelle påvirkninger fra omgivelserne, for slet ikke at tale om den økonomiske afhængighed. Det var ikke altid let at fastholde autonomien, den faglige standard og den uafhængige kritiske position. De tyske universiteter, for eksempel, var ofte udsat for pres ovenfra. Der var her stor forskel mellem Humboldt-idealet på den ene side og praksis på den anden side.⁶ Og internt i de videnskabelige samfund var alt ikke altid så rent og nobelt som i idealforestillingernes verden. Ofte har interne magt- og retningskampe, karrierehensyn m.m. forplumret billedet (Bourdieu, 1988).

I samfundsvidenskaberne og historievidenskaben har der videre været det helt overskyggende problem, at politikken og ideologien altid var så nærværende, selv om Lysenko-affæren i Sovjetunionen og historien om udviklingen af det amerikanske atomvåben demonstrerer, at heller ikke naturvidenskaberne har været helt immuniserede mod udefrakommende påvirkninger.⁷ Eksterne hensyn, skiftende politiske magtforhold og ideologiske konjunkturer har ofte infiltreret det, der skulle være arenaen for den autonome, frie og kritiske tanke.

Men bevægelserne har også været modsatrettede. Samfundsvidenskaberne og historievidenskaben rummer talrige eksempler på forsøg på i videnskabens navn at påvirke det omgivende samfund. Marx' stærke politiske engagement er velkendt.⁸ Men det er bestemt ikke enestående. Max Weber var nationalliberal, glødende nationalist og rabi anti-pacifist og anti-socialist (Beetham, 1985; Mommsen, 1959), Durkheim var socialkonservativ og fransk patriot (Lukes, 1973; Coser, 1964),⁹ Vilfredo Pareto blev inspirator for Mussolini og fascismen (Zeitlin, 1968: 193-194; Schwarzmantel, 1987: 74), og Robert Michels endte sine dage som professor i fascistisk politisk videnskab ved universitetet i Perugia (Schwarzmantel, 1987: 74; Beetham, 1977a, 1977b).¹⁰ Og de liberalistiske tænkere politiske bias fra Ricardo, James Mill, Bentham, Tocqueville osv. og frem til Nozick, Riker, Tullock, Buchanan samt de monetaristiske økonomer er velkendt.¹¹

Eller tag historievidenskaben – her vrimler det med eksempler. De klassiske tyske historikeres engagement for den nationale sag er et godt eksempel, og diskussionerne i den tyske historievidenskab efter 2. verdenskrig om den tyske "Sonderweg" og problemerne med "Vergangenheitsbewältigung": Fritz Fischer-kontroversen, "Historikerstriden", Saul Friedländer-diskussionen, Goldhagen-diskussionen osv. er én lang række af vidnesbyrd om det stærke politiske engagement blandt tyske historikere (Baldwin, 1990; Evans, 1987, 1989; Kershaw, 1996). I England har vi hele Whig-historietraditionens politiske slagside og på den modsatte fløj de marxistiske historikeres politiske engagement (Richardson, 1988). I Frankrig er den heftige diskussion mellem Lefebvre/Souboul-traditionen og Francois Furet, Denis Richet m.fl. om fortolkningen af den franske revolution gennemsyret af politik (Lefebvre, 1965, 1967; Soboul, 1974; Furet og Richet, 1988). Det samme gælder historieskrivningen om og de samfundsvidenskabelige analyser af den russiske revolution og den efterfølgende russiske udvikling (Acton, 1990; Cohen, 1986).

Samfundsvidenskaberne og historievidenskaben er gennemvævet af politik og forsøg på at øve politisk indflydelse. Hele problemstillingen har altså to retninger: Hvorledes var og er forholdet mellem politik og samfundsvidenskab? Og hvorledes var og er forholdet mellem samfundsvidenskab og politik? I forlængelse heraf kan man videre stille spørgsmålet: Hvorledes bør dette dobbeltforhold være?

Ja, ifølge Saint-Simon, den moderne sociologis fader, skulle den nye samfundsvidenskab spille en ledende rolle i det nye post-revolutionære samfund, der var ved at udvikle sig efter den franske og den industrielle revolution (Zeitlin, 1968: kapitel 6). Synspunktet går igen også hos Comte og Durkheim. Den franske positivistiske sociologi var også enig i, at sociologien kunne udlede normative udsagn, altså begrunde en etik.

Weber, derimod, pointerede, at man netop ikke kan slutte fra "er" til "bør", fra "denkender Ordnung der Tatsachen" til "Darlegung von Idealen" (Weber, 1968). Dette skel mellem "er" og "bør" var i øvrigt blevet argumenteret igennem af allerede David Hume, der havde påpeget, at man aldrig kunne få noget frem i en konklusion, som ikke allerede var der i præmisserne. Den hume-weberske opfattelse indebar, at samfundsforskerne ikke i videnskabens navn kunne udtale sig om værdiers, herunder politiske målsætningers, absolutte gyldighed. Man kunne ikke

rent videnskabeligt begrundede en bestemt politik eller ideologi. Dette var ikke ensbetydende med, at man så forestillede sig en samfundsvidenskab, som var kemisk rensede for værdielementer. Weber, for eksempel, var af den opfattelse, at værdier altid ville gøre sig gældende i forskernes udvælgelse af problemstillinger og forskningsobjekter.

Marx' løsning var mere tvetydig: På den ene side synes han at ville opløse problemet ved at lade videnskaben selv blive "ophævet" i en hegelisk forstand i og med dens virkeliggørelse gennem "samfundsomvæltende praksis", på den anden side fastholdt han sin kritik af Malthus og de politiske økonomers forsøg på at "accomodere" den videnskabelige forskning og dens resultater til eksterne hensyn, ligesom han pålagde sig selv en høj standard i sin videnskabelige forskning.¹²

Det var den hume-weberske opfattelse, der slog igennem i den senere logiske positivistiske tradition og i den generelle opfattelse, som man har kaldt "den videnskabelige værdirelativisme" (Brecht, 1959). Og dermed er vi tilbage i den nutidige diskussion. Og den er alvorlig.

Set i det lange historiske perspektiv kan man nemlig konstatere på den ene side udviklingen af et ideal om en fri, uafhængig videnskabelig forskning og debat, om høj faglig standard, om pluralisme og bred meningsbrydning, herunder konkurrence mellem forskellige forskningsprogrammer samt om kritisk distance til det omgivende samfund. Men vi kan på den anden side også konstatere, at idealet i virkelighedens verden har været omsat i praksis med mange modifikationer og begrænsninger, og at spørgsmålet om specielt forholdet mellem samfundsvidenskaber og historievidenskab på den ene side og politik og ideologi på den anden side har været og er utrolig komplekst og problemfyldt. Alligevel er der trods alt også mange vidnesbyrd om mange og vedvarende forsøg på at realisere i hvert fald tilnærmelser til idealet.

Idealet om det frie universitet og den frie, kritiske tanke voksede frem af middelalderens korporatisme, styrkedes af den tyske idealistiske filosofis dannelsesideal og blev videre kultiveret gennem generationer af tænkeres arbejde med at udvikle et sæt af normer og standarder for de videnskabelige samfund. Men er der overhovedet i den moderne strømlinede verden plads til et sådant autonomt, kritisk universitet, herunder en selvstændig og fri samfundsvidenskab? Når alt andet bliver "affortryllet", hvorfor så ikke også universiteterne? Hvorledes kan autonomi, forskellighed, intellektuel standard og kritisk bevidsthed overhovedet trives i et endimensionalt samfund?

Omsider synes Herbert Marcuse nemlig at have fået ret i sin skrækvision fra 1964: Økonomi og politik, arbejdsforhold og fritid, kultur, medier, underholdning og sport – over hele linjen synes der at være en større ensartethed end nogensinde tidligere i historien. Og alle synes også grundlæggende at tænke det samme om alting, at stræbe efter de samme ting og hylde de samme grundopfattelser og vurderinger, samtidig med at den dominerende ideologi paradoksalt nok postulerer frihed og individuel udfoldelse.

Og midt i denne kontekst af fremadskridende samfundsmæssig endimensionalisering finder nogle medlemmer af det samfundsvidenskabelige samfund det så passende og betimeligt at stile mod en nedbrydelse af skellet mellem politik og

videnskab og dermed indefra at nedbryde videnskabens sidste beskyttelsesmur. Samtidig hævder man at kunne tænke sig frem til en absolut og endegyldig "sandhed" om samfund og politik, hvilket indadtil indebærer en underminering af pluralismen og udadtil fremførelsen af en akademisk elitisme, betegnende nok med den tydelige intention at styrke det i tiden, der i forvejen står så umådeligt stærkt. Ene af alle politiske retninger historien igennem bliver tidens dominerende ideologi, liberalismen, karakteriseret som ophøjet, ædel, upartisk og moderne.¹³

Konformitetspresset på specielt den politiske videnskab – et pres, som gør sig gældende generelt ved universiteterne i alle udviklede lande – rummer tre komponenter og tendenser: Den første er den dominerende ideologis indtrængen i den videnskabelige forestillingsverden: forestillinger og begreber om "individualisme", "det frie valg", "øget pluralisme", "brugerdemokrati", den "moderne velfærdsstat", "new public management", "den liberale verdensorden", "det internationale samfund", det "frie marked", det "upartiske samfund", samt forestillingen om den naturlige, ensporede vej frem mod det liberal-kapitalistiske samfund indgår mere og mere i politologien som selvfølgelige, og indiskutable, grundbegreber og teser. Opslutningen til dette neoliberalistiske credo er helt overvældende. Personligt forstår jeg ikke denne ustyrlige trang til at gå *med* strømmen og mene det, som alle andre mener, men den er et faktum. Der er tale om et verdensomspændende lemminge-fænomen.

Den anden tendens er den fremadskridende endimensionalisering: Mere og mere slettes fra forskning, pensum og undervisning alle teorier og projekter, som er kritiske over for den bestående sociale orden som sådan. Og det er *ikke* bare "socialistiske" teorier og kritik (hvor socialisme konsekvent sidestilles med stalinisme), der rammes af denne eksklusion, men *enhver* transcenderende analyse og kritik overhovedet. Selv den liberal-demokratiske, men radikale og kritiske, C. Wright Mills udleveres til latterlig- og nedgørelse.¹⁴

Ja, endog den egentlige komparative politik og historiske politiske sociologi, som ellers har så lang og bred en tradition bag sig i politologien og den politiske sociologi, er trængt. Trængt til den ene side af partielle *rational choice*-analyser af enkelte beslutningsprocesser inden for rammerne af en social og politisk orden, som tages for givet, og trængt til den anden side af normative teories kredsen om rettigheder, retfærdighed og frihed, under abstraktion fra samme, åbenbart helt indiskutable, fastfrosne orden. Hvorfor skulle man dog sammenligne sociale og politiske systemer, når der er ét system, der er det naturlige og de andre suverænt overlegent? Og hvorfor skulle man interessere sig for forskellige udviklingsveje, når der kun er én naturlig udviklingsvej hen imod et uundgåeligt endemål?

Den tredje komponent i ensforinningsprocessen er den overvældende dominans, som den amerikanske *political science*, med dens påviselige politiske bias, har haft og i stigende grad har i politologien. I en på én gang stærkt bekymret og kritisk artikel analyserer en af de førende politologer på verdensplan, Philippe C. Schmitter, netop denne massive tendens og konkluderer med en personligt præget formulering: "I went West ... and I there found conformity to power, rampant careerism, hostility to alternative paradigms and a scholasticism indifferent to the concerns of the real world" (Schmitter, 2002: 37). Pluralismen er trængt, og den er

trængt af tidens dominerende ideologi, de fremherskende magtforhold og den globalt dominerende økonomiske og sociale orden (Schmitter, 2002; Sørensen, 2002). Det burde ikke komme som en overraskelse for politologer.

Universiteternes historiske *raison d'être* var som sagt den at være hjemsted for den frie, kritiske tanke og åndehul og ly for anderledes tænkende. Men kan de i det lange løb modstå det uhyre konformitetspres fra det omgivende samfund, *samtidig med* at den videnskabelige værdirelativisme, med dens krav om, at man må sondre mellem videnskab og politik samt afstå fra i videnskabens navn at postulere absolutte "sandheder", nedbrydes indefra?

Spørgsmålet og problemstillingen er vidtrækkende og foruroligende også for den politiske videnskab, som var mit fag og min lidenskab i så mange år. Den dag autonomien, den videnskabelige standard, pluralismen og den kritiske distance er kvalt, vil samfundsvidenskaberne nemlig være ophørt med at eksistere som videnskaber og universitetsdiscipliner. Tilbage vil da blot være dels en rent teknisk uddannelse af administratorer og erhvervsfolk, dvs. en ensidig varetagelse af erhvervsmålsætningen, dels en stadig udklækning af ideologer, dvs. en ydmyg underkastelse under og tilpasning til den økonomiske, politiske og kulturelle magt samt tidens dominerende ideologi.

Noter

1. Se for en oversigt over en række normative teorier Kymlicka (1997).
2. Se for en diskussion af fordele og ulemper ved henholdsvis den kvantitative variabel orienterede strategi og den "kvalitative" strategi Ragin (1987).
3. Man kan sammenligne Marx' analyse i "Kapitalen" med de historisk-konkrete analyser: Karl Marx, *Das Kapital* Bd.I-III, (1867, 1885 og 1894), *MEW*, Bd. 23, 24 og 25 og for eksempel *Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850*, (1850), *MEW* (7: 9-107), *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte* (1852), *MEW* (8: 11-207) og *Der Bürgerkrieg in Frankreich* (1871), *MEW* (17: 313-362).
4. Se f.eks Poulsen (2003, 1996). Men tendensen er udbredt og massiv i traditionen helt tilbage fra de tidlige kontraktteoretikers forsøg på ud fra nogle grundantagelser at udtænke *den* rigtige teori om samfund og politik til nutidige normative teoretikers tilsvarende projekter.
5. Se for Wilhelm von Humboldt's universitetsideal Humboldt (1810: 255-266) og for en mere generel præsentation med en inddragelse af den samtidige kontekst Craig (1978: 192-206).
6. Se for den preussiske undervisningsministers forfølgelse af liberale, socialdemokratiske og jødiske lærere Craig (1978: 200ff.)
7. Lysenko var en sovjetisk arvelighedsforsker, der forfægtede den opfattelse, at erhvervede egenskaber kan nedarves, altså en fremhævelse af miljøets afgørende betydning. Pointen i sammenhængen her er den, at en rent intern strid mellem sovjetiske arvelighedsforskere blev afgjort gennem en politisk intervention "ovenfra", idet Stalin protegerede Lysenko, mens en række af hans modstandere blev fængslet og skudt (se Goodchild, 1980).
8. Den bedste fremstilling og analyse af Marx set i det politisk perspektiv er stadig de to mensjevikkers Nicolaevskys og Maenchen-Helfens gamle bog fra 1936, *Karl Marx. Man and Fighter*.
9. Steven Lukes fremhæver elementer af såvel konservatisme som socialisme og liberalisme hos Durkheim (1973; 320ff., 338ff., 546), mens Lewis Coser uden vaklen fastslår Durkheims konservatisme (1964: 211-232). Steven Lukes' fremhævelse af nuancerne og facetterne hos Durkheim er vigtig, men overordnet synes Coser at have ret: Durkheims kritik af kontraktteoretikerne og hans afstandtagen fra den metodologiske individualisme, hans egen sociologiske holisme, hans optagethed af betydningen af fælles normer og værdier for den sociale sammen-

hængskraft, hans optagethed af social orden og stabilitet, hans gentagne fremhævelser af betydningen af moderation, selvbeherskelse og tilpasning og hans politiske model for stabilitet og harmoni - over en bred front tegner sig et billede af en fundamentalt konservativ teoretiker. Men han er en reformorienteret og demokratisk konservativ og, som hans engagement i Dreyfuss-affæren viser, tillige med liberale og republikanske værdier og oven i købet også med sympati for en reformistisk socialisme. En for sin tid højst usædvanlig konservativ.

10. For en udførlig analyse se Beetham (1977a: 3-24, 1977b: 161-181).
11. For forskellige kritiske analyser se Arblaster (1985), Galbraith (1987), Gamble (1996), Ehnmark (1991), Hauptmann (1996), Ramsay (1997) og Wolf (1990).
12. Sammenlign for eksempel på den ene side Marx' nærmest programmatisk Feuerbachteser med hans sammenlignende vurdering af Ricardos og Malthus' videnskabelighed (Marx, 1845, 1862-63: 111 ff., 166 ff.). Hvad angår kraven til sig selv, så er hans grundighed med hensyn til såvel indsamling af data som orientering i den foreliggende litteratur nærmest legendarisk og spændte ofte Friedrich Engels' og forlæggerens tålmodighed til bristepunktet.
13. Se for eksempel Poulsen (2003, 1996). I førstnævnte skrift fremstår liberalismen som "naturlig", forankret i den menneskelige biologi og som moderne: den politiske teori og opfattelse, der "svarer til" det moderne, "abstrakte samfund", menneskehedens evolutionære endemål. I sidstnævnte skrift, der i en årrække har fungeret som en slags facitliste i Instituttets idehistorieundervisning, fremstilles liberalismen som en ædel, ophøjet og upartisk diskurs om retfærdighed og rettigheder, medens alle andre politiske ideologier og retninger præsenteres som intellektuelt og moralsk degenererede i forhold hertil. Denne opfattelse af liberalismen er dog hverken ny eller enestående. Den har været udbredt i den politiske idehistorie som liberalismens selvforståelse, og den er tilbagevendende i den nyere liberalistiske normative teori. Det nye er sammenkoblingen med angrebet på værdirelativismen og pluralismen samt, naturligvis, den tidsmæssige kontekst.
14. Se den nedladende og unfair gengivelse af C. Wright Mills i den danske magtudrednings slutrapport (Togebjerg et al., 2003: 93-94). Se for Wright Mills selv (Mills, 1959) og for en generel kritik af den danske magtudrednings slutrapport (Sørensen, 2004).

Litteratur

- Acton, Edward (1990). *Rethinking the Russian Revolution*, London & New York: Edward Arnold.
- Alperovitz, Gar (1985). *Atomic Diplomacy. Hiroshima and Potsdam*, London: Penguin.
- Arblaster, Anthony (1985). *The Rise and Decline of Western Liberalism*, Oxford: Blackwell.
- Baldwin, Peter (ed.) (1990). *Reworking the Past. Hitler, the Holocaust and the Historians' Debate*, Boston: Beacon Press.
- Beetham, David (1977a). "From Socialism to Fascism: The Relation Between Theory and Practice in Robert Michels I: From Marxist Revolutionary to Political Sociologist", *Political Studies*, Vol. XXV, No. 1, pp. 3-24.
- Beetham, David (1977b). "From Socialism to Fascism: The Relation Between Theory and Practice in Robert Michels II: The Fascist Ideologue", *Political Studies*, Vol. XXV, No. 2, pp. 161-181.
- Beetham, David (1985). *Max Weber and the Theory of Modern Politics*, Cambridge: Polity Press.
- Bendix, Reinhard (1964). *Nation Building and Citizenship*, New York: John Wiley.
- Bourdieu, Pierre (1988). *Homo Academicus*, Cambridge: Polity Press.
- Brecht, Arnold (1959). *Political Theory. The Foundations of Twentieth-Century Political Thought*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Brenner, Robert (1987a). "Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe", pp. 10-63 in T.H. Acton and C.H.E. Pilpin (eds.), *The Brenner Debate*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brenner, Robert (1987b). "The Agrarian Roots of European Capitalism", pp. 213-327 in T.H. Acton and C.H.E. Pilpin (eds.), *The Brenner Debate*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, Stephen F. (1986). *Rethinking the Soviet Experience*, Oxford: Oxford University Press.

- Coleman, James S. (1990). *Foundations of Social Theory*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coser, Lewis A. (1964). "Durkheim's Conservatism and its Implications for His Sociological Theory", pp. 211-232 in Kurt H. Wolf (ed.), *Essays on Sociology and Philosophy*, New York: Harper.
- Craig, Gordon A. (1978). *Germany 1866-1945*, Oxford: Oxford University Press.
- Durkheim, Emile (1964). *The Division of Labor in Society* (fransk 1. udgave 1893), New York: Free Press.
- Durkheim, Emile (1970). *Suicide*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Durkheim, Emile (1971). *The Elementary Forms of the Religious Life*, London: Allen & Unwin.
- Ehnmark, Anders (1991). *Slottet. Et Essay om Alexis De Tocqueville*, København: Samleren.
- Eisenstadt, S.N. (1963). *The Political Systems of Empires*, New York: Free Press.
- Evans, Richard (1987). *Rethinking German History. Nineteenth Century Germany and the Origins of the Third Reich*, London: Allen & Unwin.
- Evans, Richard J. (1989). *West German Historians and the Attempt to Escape from the Nazi Past*, New York: Pantheon Books.
- Feyerabend, Paul (1978). *Against Method*, London: Verso.
- Furet, Francois og Denis Richet (1988). *Den franske revolution*, bd. 1-2, København: Forum.
- Galbraith, John Kenneth (1987). *Economics in Perspective. A Critical History*, Boston: Houghton Mifflin Comp.
- Gamble, Andrew (1996). *Hayek. The Iron Cage of Liberty*, Cambridge: Polity Press.
- Goodchild, Peter (1980). *Robert Oppenheimer: Shatterer of Worlds*, Boston: Houghton Mifflin.
- Hauptmann, Emily (1996). *Putting Choice Before Democracy*, New York: State University of New York Press.
- Humboldt, Wilhelm von (1960-64). "Über die innere und äussere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin", in *Werke*, Bnd. I-V, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Hume, David (1959-60). *A Treatise of Human Nature*, Vols. 1-2, London: Dent & Sons.
- Kershaw, Ian (1996). *The Nazi Dictatorship. Problems and Perspectives of Interpretation*, London: Arnold.
- Kuhn, Thomas (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kymlicka, W. (1990). *Contemporary Political Philosophy*, Oxford: Clarendon Press.
- Lakatos, Imre (1970). "Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes" pp. 91-195 in Imre Lakatos and Alan Musgrave (eds.), *Criticism and the Growth of Knowledge*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lecourt, Dominique (1976). *Proletarische Wissenschaft? Der "Fall Lysenko" und der Lyssenkismus*, Berlin: VSA.
- Lefebvre, Georges (1965, 1967). *The French Revolution*, Vols. 1-2, London: Routledge & Kegan Paul.
- Lukes, Steven (1973). *Emile Durkheim. His Life Life and Work. A Historical and Critical Study*, London: Allen Lane.
- Marcuse, Herbert (1964). *One Dimensional Man*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Marx, Karl (1845). *Thesen über Feuerbach*, MEW, 3, pp. 5-7.
- Marx, Karl (1847). *Das Elend der Philosophie*, MEW, 4, pp 63-182.
- Marx, Karl (1850). *Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850*, MEW, 7, pp. 9-107.
- Marx, Karl (1852). *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*, MEW, 8, pp. 11-207.
- Marx, Karl (1862-63). *Theorien über den Mehrwert*, MEW, 26, 2.
- Marx, Karl (1867, 1885, 1894). *Das Kapital*, Bnd. I-III, MEW, Bnd. 23, 24 og 25.
- Marx, Karl (1871). *Der Bürgerkrieg in Frankreich*, MEW, 17, pp. 313-362.
- Mills, C. Wright (1959). *The Sociological Imagination*, Oxford: Oxford University Press.
- Mommsen, Wolfgang (1959). *Max Weber und die deutsche Politik 1890-1920*, Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Moore, Barrington (1969). *Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasants in the Making of the Modern World*, London: Penguin.

- Myrdal, Gunnar (1958). *Value in Social Theory*, London: Routledge.
- Nicolaevsky, Boris and Otto Maenchen-Helfen (1973[1936]). *Karl Marx. Man and Fighter*, London: Allen Lane.
- Nørgaard, Ole (2000). *Economic Institutions and Democratic Reform. A Comparative Analysis of Post-Communist Countries*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Paige, Jeffery M. (1978). *Agrarian Revolution*, New York: Free Press.
- Poulsen, Jørgen (1996). "Retfærdighed og/eller fællesskab – et grundrids af politisk filosofi", *Politica*, 28. årgang, nr.2, pp. 128-145.
- Poulsen, Jørgen (2003). *The General Theory of Solidarity. An Essay on the first principles of political behaviour*, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Ragin, Charles C. (1987). *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Ramsay, Maureen (1997). *What's Wrong With Liberalism? A Radical Critique of Liberal Political Philosophy*, London and Washington: Leicester University Press.
- Rasmussen, Erik (1968). *Komparativ Politik*, Bd. 1-2, København: Gyldendal.
- Rasmussen, Erik (1973). *Ideologi og Videnskab*, Det lærde Selskabs publikationsserie. Ny Serie, Hæfte 3, Århus.
- Richardson, R.C. (1988). *The Debate on the English Revolution Revisited*, London: Routledge.
- Schmitter, Philippe C. (2002). "Seven (disputable) theses concerning the future of 'transatlanticised' or 'globalised' political science", *ecpr/eps*, spring, pp. 23-40.
- Schwarzmantel, John (1987). *Structures of Power. An Introduction to Politics*, Sussex: Wheatsheaf.
- Skocpol, Theda (1979). *States and Social Revolutions*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Skocpol, Theda and Margaret Somers (1994). "The uses of comparative history in macrosocial inquiry", pp. 72-95 in Theda Skocpol (ed.), *Social revolutions in the modern world*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Smelser, Neil J. (1959). *Social Change in the Industrial Revolution*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Soboul, Albert (1974). *The French Revolution 1787-1799*, Vols.1-2, London: NLB.
- Sørensen, Curt (2002). *Social tænkning og social orden – politikvidenskabens forunderlige tilpasningsevne*, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Sørensen, Curt (2004). "Magt og Demokrati på norsk og dansk", *Grus*, nr. 71, pp. 103-118.
- Togeby, Lise, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen og Signild Vallgård (2003). *Magt og demokrati i Danmark – Hovedresultater fra Magtudredningen*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Weber, Max (1968). *Social and Economic Organization* (Talcott Parsons ed.), New York: Free Press.
- Wolf, Robert Paul (1990). *Understanding Rawls. A Reconstruction and Critique of A Theory of Justice*, Gloucester, MA: Peter Smith.
- Zeitlin, Irving M. (1968). *Ideology and the Development of Sociological Theory*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.